

ГОТОВНІСТЬ ВИПУКНИКІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПЕРЕХОДУ ВІД НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ДО ЧИТАННЯ ДЛЯ НАВЧАННЯ

Мартиненко Валентина Олександрівна,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
valmart15@ukr.net*

Ключові слова: випускники початкової школи; читацькі уміння; труднощі читацької діяльності; читання з розумінням; основна школа.

Починаючи з перших днів перебування дитини в школі, її навчають читати: здійснюється цілеспрямоване формування й розвиток навички читання, відбувається нарощення рівнів розуміння текстів різних видів; початкова школа прагне виховати кваліфікованих читачів, які володіють складниками читацької компетентності відповідно до вікових можливостей учнів.

І якщо ці процеси протікають успішно, на завершенні навчання в початковій школі абсолютна більшість школярів має продемонструвати *готовність до переходу від навчання читання до читання для навчання* – використання письмових текстів як основного ресурсу самоосвіти. Тобто, читання стає засобом самостійного оволодіння знаннями, уміннями, способами діяльності для подальшого навчання, саморозвитку, успішної інтеграції в сучасний соціум.

У розвинених читачів мають бути сформовані визначені міжнародними експертами важливі групи читацьких умінь, які забезпечують відносну повноту розуміння художніх та інформаційних текстів:

- знаходження у тексті інформації, представленої очевидно і неочевидно;
- на основі здобутої інформації уміння робити нескладні висновки;
- інтерпретувати та інтегрувати окремі повідомлення в тексті;
- оцінювати зміст, мову і форму всього повідомлення та його окремих елементів.

Перша і друга групи умінь повністю ґрунтуються на змісті тексту: здійснювати пошук інформації і робити на її основі нескладні висновки; *третья і четверта* - це уміння, що базуються не лише на змістових аспектах тексту, а й на власних міркуваннях про прочитане: інтегрувати, інтерпретувати та оцінювати інформацію тексту на основі власних знань, особистого досвіду, зокрема співвідносити позицію автора зі своєю точкою зору. Вони допомагають читачам повніше і глибше зрозуміти те, про що йдеться в тексті.

Як показує аналіз читацької діяльності випускників початкової школи під кутом зору успіхів і труднощів, більшість школярів досягає базового рівня сформованості читацької компетентності, виявляє готовність до навчання в основній школі.

Водночас результати проведених сучасних міжнародних досліджень, вивчення вітчизняної шкільної практики дають підстави для висновків про існування низки проблем у читанні частини учнів під час їх переходу до основної школи.

У контексті зазначених вище чотирьох груп умінь привертає увагу недостатній рівень сформованості у школярів умінь здійснювати пошук потрібної інформації, представленої в тексті очевидно та на її основі робити нескладні висновки. На перший погляд, ця група умінь не повинна викликати у дітей особливих труднощів. Але результати міжнародного тестування PIRLS-2016 показали, що 34% не впоралися з виконанням цієї категорії завдань [3]. Тобто такі школярі не досягають навіть середнього рівня в умінні знаходити в тексті інформацію, що «лежить на поверхні».

Наведені показники підтверджує Український центр вивчення якості освіти. За висновками проведеного ним у 2018 році моніторингу про стан сформованості читацької компетентності випускників початкової школи, «найбільший дефіцит під час сприймання текстів був виявлений у базовому умінні видобувати одиниці фактичної текстової інформації, потрібної для точної відповіді на запитання, особливо якщо вона була розпорошена по тексту. Наявність у текстах графічного матеріалу (схеми, таблиці тощо) також ускладнювало роботу школярів». [1; с.64].

Зрозуміло, якщо важливі базові вміння знаходити у тексті фактичну інформацію і робити на її основі нескладні висновки в учнів сформовані недостатньо, для таких читачів будуть непосильними завдання, які передбачають вияв іншої групи умінь – інтегрувати та інтерпретувати інформацію тексту, яка подана неочевидно, приховано, оскільки вони її просто не зможуть знайти та піддати навіть елементарній мисленнєвій обробці. А труднощі пошуку фактичної інформації, її первинної і поглибленої інтерпретації утруднюватимуть і читацьку роботу, пов'язану з узагальненням, оцінкою форми і змісту тексту.

Помітно знижується відсоток правильних відповідей учнів під час виконання завдань до текстів, які передбачають актуалізацію складніших когнітивних процесів: встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між одиницями тексту; відрізнити головне від другорядного; узагальнювати текстову інформацію, локалізовану в різних частинах твору; давати розгорнуту відповідь; оцінювати інформацію крізь призму власного життєвого досвіду; працювати з графіками, таблицями, абстрактною текстовою інформацією, робити висновки і т. ін..

З чим пов'язані такі від'ємні показники? Більшість з них спричинена функціональною незрілістю у дітей важливих пізнавальних процесів, які забезпечують повноцінне формування

й подальший розвиток різних аспектів читацької діяльності учнів і передусім – навички читання, ускладнення структури і змісту текстів у підручниках; збільшення обсягу інформації, необхідної для її осмислення й інтерпретації; відсутність сучасних методик навчання читання з урахуванням активної взаємодії учнів з електронними ресурсами, появою читання з екрану і т. ін. Варто зазначити: не у всіх дітей під впливом навчання незрілість когнітивних функцій у подальшому приходять до вікової норми. Залишається чимало учнів, які потребують індивідуального підходу, корекції, цілеспрямованого розвитку механізмів зорового сприймання, уваги, пам'яті, усунення вад мовлення та ін.. Якщо такі діти не одержують своєчасного кваліфікованого педагогічного і психологічного супроводу у 1-2 класах, то у 3-4 класах вони не встигають з більшістю навчальних предметів.

Вивчення шкільної практики показує: 12-15% випускників початкової школи застосовують поскладовий спосіб читання, роблять тривалі паузи між словами. З кожним роком такі показники збільшуються.

У цьому зв'язку хочемо звернути увагу на невиправдане прагнення сучасної методики читання якомога швидше (вже з другого семестру першого класу) перейти до розвитку у школярів прийомів смислового читання, хоча значна частина дітей до цього не готова. Спостерігаємо недостатню кількість вправ на розвиток та автоматизацію технічних навичок читання у післябуквенний період, а також у підручниках читання для 2-4 класів.

До слова, ця робота, на жаль, не знаходить систематичного продовження у 5-6 класах. Аналіз навчальних програм з української літератури для 5 класу засвідчив цілеспрямований розвиток в учнів таких важливих якостей навички читання, як виразність і темп лише в одній програмі, підготовленій в Інституті педагогіки. Між тим значна частина сучасних дітей потребують тривалішого у часі відпрацювання технічних аспектів читання.

Чимало учнів, у яких вже в 1 класі на належному рівні сформовані технічні характеристики навички читання, у подальшому навчанні не демонструють очевидного прогресу у розумінні прочитаного.

Вкотре наголошуємо на надзвичайно важливій ролі фонетико-фонематичного сприймання, лексико-граматичного розвитку, збагачення словникового запасу учнів, які лежать в основі оволодіння повноцінною навичкою читання не лише на ранніх етапах її становлення. За висновками фахівців, лінгвістичні функції так званого «низького» рівня (фонетико-фонематичні, орфографічні, морфологічні, семантичні репрезентації) залишаються важливими прогностичними параметрами у передбаченні динаміки оволодіння читанням з розумінням не лише у початковій, а й в основній і старшій школі, коли йдеться про взаємодію учнів із складними текстами [2, с. 67].

Отже, є підстави для висновків, що випускники початкової школи, у яких не на належному рівні сформовані технічні аспекти навички читання, механізми зорового сприймання й уваги, зазначені вище лінгвістичні функції, не зможуть у подальшому навчанні досить швидко й ефективно сканувати текст з метою пошуку потрібної інформації, не матимуть відчутного прогресу у розумінні текстів різних видів, їх критичного аналізу, які в основній школі ускладнюються за змістом, формою, обсягом, лексичним складом і т. ін.

Література

1.Звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти». 2018 р. Частина III. Київ, Україна : УЦОЯО 2019. 252 с.

2.Григоренко Е. Л., Понимание прочитанного школьниками и его предикторы. *Вестник РУДН, серия Психология и педагогика*, 2012, № 1, с. 65-74.

3.Harrison C. (2017) Reading Achievement, International Comparisons: Do International Reading Test Scores Matter? *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. Vol. 60. № 4. P. 475–479.